

NÁSTRAHY AUDIOVIZUÁLNEHO PREKLADU V SERIÁLI DR. HOUSE

Lucia Kozáková

Lucia Kozáková je absolventkou Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v odbore prekladateľstvo a tlmočníctvo anglický jazyk a kultúra, nemecký jazyk a kultúra. V súčasnosti pôsobí na svojej alma mater ako interná doktorandka na Katedre anglistiky a amerikanistiky. Venuje sa umeleckému a audiovizuálnemu prekladu, ktorý sa zároveň stal predmetom výskumu jej dizertačnej práce. Spolupracovala s vydavateľstvom Ikar, v ktorom jej vyšli dva knižné preklady. Popri štúdiu prekladá a upravuje dokumentárne a hrané filmy najmä pre RTVS a štúdio Dimas.

ÚVOD

Hoci dabing pôvodne vznikol ako alternatívne riešenie pre pochopenie zahraničných filmov, postupne s rozvojom techniky a skúseností rástla aj jeho umelecká hodnota, vďaka čomu dabované filmy právom získali status plnohodnotného umeleckého diela. V minulosti sa slovenský a český dabing dokonca radili medzi svetovú špičku. V posledných rokoch sa síce kvalita slovenského dabingu rozkolísala, ale televízie sa stále snažia udržať jeho dôstojnú tradíciu. Rozkolísanosť je výsledkom rozsiahlych zmien, ktorými naša krajina prešla po roku 1993. Ich zrod podnietilo založenie televízie Markíza a s tým spojený vznik súkromných dabingových štúdií, nástup digitálnej technológie a nárast objemu výroby. Televízie musia vyrábať čo najviac, čo najrýchlejšie a čo najlacnejšie. Výrobný proces sa preto stále viac a viac skracuje a mechanizuje, čo sa prirodzene musí odraziť aj na kvalite audiovizuálneho (AV) diela.

1 PREKLAD A ÚPRAVA AUDIOVIZUÁLNEHO DIELA

Podľa G. Makariana je „dabing cudzojazyčného diela vlastne prekladom v plnom význame tohto slova, teda má poskytnúť divákovi v materinskom jazyku emoci-

onálny zážitok zrovnateľný s umeleckým zážitkom diváka v jazykovej sfére originálu“ (2005, s. 9). Dabovaný dialóg nielenže musí spĺňať kritériá umeleckého prekladu, ale najmä splynúť s obrazom tak, aby si divák ani nevšimol, že film bol nakrútený v inom jazyku.

Na kvalitu výsledného diela vplývajú všetky výrobné články AV diela, počnúc od prekladateľa až po režiséra a dramaturga. Ak jeden z nich pristupuje k práci nezodpovedne, práca celého kolektívu môže vyjsť nazmar.

Na začiatku dabingovej výroby filmu stojí prekladateľ, ktorý pripraví preklad scenára určeného na hlasový prednes. Ak majú preklad a úpravu na starosti dvaja kolegovia, prekladateľ vytvára pokiaľ možno čo najdoslovnejší preklad, snaží sa najmä o dodržanie rovnakého frázovania a rytmu, o zachovanie vecnej a jazykovej správnosti. Pracuje so scenárom aj s obrazom, pričom za záväzný prirodzene považuje nemenný obraz.

Ak zadávateľ zverí preklad a úpravu jednej osobe, obe činnosti zvyčajne prebiehajú súčasne, čiže text sa rovno „napasuje na ústa“. Pre dabing je úprava dialógov oveľa dôležitejšia než preklad. Predstavuje kľúčový článok výroby AV diela, pretože od neho do veľkej miery závisí výsledná úroveň dabingu. Preklad sa považuje len za akýsi podstročník. Naopak upravený scenár predstavuje finálne dielo, ktoré sa prezentuje divákovi.

Úpravca je, podobne ako prekladateľ, viazaný vizuálnou podobou textu. „Upravený scenár musí teda padnúť do formy určenej originálnym hercom ako jednotlivé diely puzzle do predpísaných políčok mozaikovej skladačky“ (Makarjan, 2005, s. 54). Inými slovami úpravca vkladá hercom do úst slovenský text s rovnakou funkciou a rovnakým štýlom, v rovnakom rytme a navyše synchronne. Pri úprave scenára dbá o zachovanie troch dôležitých zložiek:

- 1) rytmu
- 2) hláskovej schémy
- 3) dĺžky repliky

Každý jazyk má svoj vlastný **rytmus**. Napríklad pre francúzštinu je typický rýchly nástup a smerom ku koncu vety, resp. repliky spomaľovanie. Angličtina je zas melodicky oveľa bohatšia než slovenčina, ktorá sa spolu s nemčinou, poľštinou a inými jazykmi zaraďuje medzi rytmicky „slabé“ jazyky. Podľa O. Walló (Režie..., 1987) treba vnútorný rytmus chápať ako základnú neslovnú podobu repliky, niečo ako melódiu. Úpravca sa do nej musí započúvať a dodať jej slovnú podobu.

Okrem rytmu vety treba dbať aj na dychový rytmus herca v pôvodnom znení. Od úpravcu sa vyžaduje, aby presne označil pauzy, pazvuky či dychy. Rozhodne by sa však mal vyvarovať umelým pauzám a neprirodzenému deleniu viet. O. Walló v publikácii *Herec v dabingu* (1987, s. 26) ponúka názorný príklad:

O: *I think – you are said to be a liar.*

P1: *Ja bych – řekl, že vás mají za lháře.*

P2: *Zdá se – že vás tu mají za lháře.*

Aj keď v prvom preklade prvá časť veľmi dobre pasuje na ústa, pretože zachováva rovnaké samohlásky (/a/:/j/; /i/:/y/) a má rovnaký počet slabík (2:2), nielen český ale aj slovenský príjemca cíti, že táto pauza pôsobí umelo a cudzo. Naopak druhý príklad pôsobí na diváka oveľa prirodzenejšie.

Hlásková schéma vzniká striedaním neutrálnych hlások (pri vyslovení ktorých nedochádza k výraznejšiemu pohybu pier) a nezameniteľných hlások (labiál „p“ a „m“, pri vyslovení ktorých sa pery vždy spoja, a výrazných vokálov „a“ a „o“). Ideálne by, prirodzene, bolo, keby úpravca každú labiálu nahradil labiálou a každý vokál vokálom, ale v praxi to býva často nemožné, respektíve splniteľné len za cenu určitej obsahovej voľnosti. Správny úpravca však vie, že múdrejšie je hľadať zhodu akcentov a vnútorného rytmu než zhodu písmen.

Pri snahe o zachovanie rovnakej **dĺžky repliky** sa netreba spoliehať na mechanické počítanie slabík. Najmä v angličtine, ale aj v iných jazykoch, totiž herci v originálnom znení niektoré slabiky vôbec nevyslovia, a tak býva preklad pri čítaní oveľa dlhší než pôvodná verzia. Naopak pri preklade z nemčiny, jazyku bohatého na mnohoslabičné slová a kompozitá, je neraz nutné dopĺňovanie a rozširovanie textu. Platí pravidlo, že skôr treba vyhádzať z vizuálnej podoby, teda z toho, „čo robia ústa“, než z počtu slabík a zhody hlások.

Rovnakú dôležitosť ako synchronu, teda „napasovaniu na ústa“, by mal úpravca pripisovať štýlovej čistote diela. Po prečítaní scenára a pozretí AV diela by si mal uvedomiť rovinu, v ktorej sa dielo odohráva, a voliť literárne prostriedky zodpovedajúce charakteru jednotlivých postáv a celého prostredia. Zvolenú rovinu je potom potrebné dôsledne zachovávať v celom diele (Walló, Režie..., 1987, s. 12). Netreba za každú cenu používať len spisovné slová, inak výsledné znenie pôsobí na diváka umelo a krčovito. Úpravca sa musí vcítiť do danej postavy a vedieť jej charakter preniesť do rečového prejavu. Musí mať preto vždy po ruke celý rad synonym a nájsť spôsob ako povedať to isté inak.

Pri úprave dialógov je dôležité, aby okrem verbálnej zhody bola dosiahnutá aj zhoda neverbálna. Treba dbať na to, aby gestá a výraz tváre textu neprotirečili, ale práve naopak – účinne ho podtrhli, inými slovami scenár treba zosynchronizovať nielen s perami ale aj s mimikou herca.

Vidíme, že na úpravcu AV diela sa kladú veľké nároky, ale nech robí, čo robí, synchron nikdy nemôže byť absolútny. Dobrá úprava však prácu režiséra, zvukára a najmä hercov značne uľahčuje.

2 PREKLAD A ÚPRAVA SERIÁLU DR. HOUSE

V nasledujúcej kapitole odkryjeme najnebezpečnejšie nástrahy, s ktorými sa prekladateľ a úpravca pri práci na konkrétnom AV diele stretne. Ako predmet našej analýzy sme si zvolili jeden diel z poslednej série známeho seriálu *Dr. House*. Zvolenú časť sme mali možnosť sami prekladať, preto sa vieme dokonale vcítiť do úlohy prekladateľa a úpravcu pracujúceho na tomto obľúbenom a jazykovo i terminologicky náročnom seriáli.

2.1 Odborné termíny a skratky

Seriál *Dr. House* môžeme charakterizovať ako detektívku odohrávajúcu sa v medicínskom prostredí. House sa totiž snaží „vystopovať“ nezvyčajné choroby, ktoré pacienta na začiatku časti trápia. Hoci ho symptómy často zvedú na nesprávnu cestu, nakoniec sa mu takmer vždy podarí prísť na správnu stopu a pacienta vyliečiť.

Tím lekárov, ktorý pracuje na jeho oddelení, mu vždy „podhadzuje“ rôzne diagnózy a on ich buď potvrdí, alebo vyvráti. Podobne je tomu aj v nasledovnej ukážke:

PARK:	There wasn't any abnormal electrical activity in his "E.K.G." when the seizure occurred. It wasn't caused by "V-Fib".
ADAMS:	We still can't rule it out. (sighs) His "E.K.G." from the "E.R." documented it.
CHASE:	Myocarditis? Viral infection weakening the wall muscles. We'd need to biopsy his heart to confirm.
HOUSE:	Myocarditis wouldn't cause a seizure.
TAUB:	Could be genetic. Brugada Syndrome?

Postavy sa vyjadrujú veľmi heslovito a skratkovito. Každé slovo, ktoré v dialógu odznie, má svoje opodstatnenie. Scenáristi presne vedeli, akú reakciu chcú v danej scéne u divákov vyvolať, a preto si lámali hlavu nad každým slovíčkom a škrtili, čo sa dalo. (Jackman – Laurie, 2010). V každej epizóde sa toho udeje veľa a každá scéna, replika či veta má posúvať dej dopredu.

Táto stratégia je zrejماً aj z uvedenej ukážky. Doktor Chase povie len jednoslovné „*myocarditis?*“ ale myslí tým: „*Couldn't it be myocarditis?*“ alebo „*What about myocarditis?*“. U doktora Tauba dokonca nenájdeme ani podmet, ktorý je v angličtine povinným vetným členom.

Okrem toho sa v ukážke vyskytli aj tri skratky „E.K.G.“, „E.R.“ a „V-fib“. Hoci

PREKLADATELSKÉ LISTY 2

vieme bez námahy zistiť, aké slová sa za nimi skrývajú, oveľa ťažšie je ich význam v stručných replikách vtiesnať hercom do úst. Najmä vtedy, keď v slovenčine skrátaná forma na dané slovo zaužívaná nie je. Z uvedených troch skratiek u nás poznáme len „EKG“, čiže „*elektrokardiogram*“. „E.R.“ je skratka pre „*emergency room*“, u nás sa však používa len „*pohotovosť*“. „V-fib“, čiže „*ventricular fibrillation*“, je „*komorová fibrilácia*“, resp. „*fibrilácia komôr*“.

V súlade so stratégiou pôvodných tvorcov je potrebné, a v mnohých prípadoch aj nutné, v slovenskej verzii zachovať rovnakú úsečnosť a škrtať všetky nepotrebné slová. Z „*komorovej fibrilácie*“ sme urobili len „*fibriláciu*“ (v inom dialógu sa už spomínalo, o akú presne ide). EKG sme použili iba raz, a to v prvej vete, a tým sme získali „priestor“ na nahradenie skratky „E.R.“ celým slovom „*pohotovosť*“. Hoci v takýchto prípadoch si preklad určený pre dabing vyžaduje oveľa viac námahy než umelecký a odborný preklad, pri ktorom by sme komplikované alebo skrátané slová mohli poľahky „dovysvetliť“, citlivým a tvorivým prístupom sa s nimi dá poradiť. Uvádzame upravenú verziu danej ukážky:

PARKOVÁ:	/od ch., vzdych/ Pri záchvate sme na É-ká-gé abnormálnu elektrickú aktivitu srdca nevideli. (Takže) Fibrilácia ho nevyvolala.
ADAMSOVÁ:	/z mo/ Ale vylúčiť sa nedá. /vzdych/ Na pohotovosti ju zaznamenali.
CHASE:	/z mo, do toho/ (A čo) Myokarditída? (Vírusová) Infekcia oslabujúca srdcový sval. Na potvrdenie stačí biopsia.
HOUSE:	Pri tej sa nevyskytujú záchvaty.
TAUB:	A čo dedičný - Brugada syndróm?

(od ch. – na začiatku repliky je herec obrátený chrbtom ku kamere, z mo – na začiatku repliky je herec mimo obrazu, do toho – herec skočí do reči inému hercovi)

Uvedieme ešte jeden príklad pomerne komplikovanej pasáže:

PARK:	The bathroom also tested positive for five different types of pathogenic bacteria .
HOUSE:	And fusobacterium necrophorum is one of them.
PARK:	Yeah. How'd you know?
HOUSE:	The bulge in his neck. The bacteria colonized his parapharyngeal space and moved into his jugular vein causing a thrombus . Lemierre's syndrome – treat with amoxicillin and clavulanic acid . Dig out the clot before it moves to his lungs and kills him.

V tejto krátkej ukážke sa vyskytuje niekoľko medicínskych termínov. V seriáli sa objavujú zámerne, pretože tvorcovia pri písaní scenára rátali s náročnejším divákom a nechceli jeho vedomosti podceňiť. Rovnako by mal preto postupovať aj slovenský prekladateľ, resp. úpravca a celý scenár citlivo ladiť do odbornejšieho štýlu. Výhoda takéhoto postupu spočíva v tom, že mnohé slová majú rovnaký pôvod (latinský, grécky), a preto lepšie „sadnú na ústa“, napr. „*fusobacterium*“ - „*fuzobaktéria*“ alebo „*pathogenic bacteria*“ - „*patogénna baktéria*“. Preklad danej časti by potom mohol vyzerať nasledovne:

PARKOVÁ:	/z mo/ V kúpeľni sa preukázala prítomnosť piatich druhov patogénnych baktérii .
HOUSE:	A jednou z nich bola fuzobaktéria .
PARKOVÁ:	Áno, odkiaľ to viete?
HOUSE:	Predsa z tej hrče. Baktéria sa mu usadila v parafaryngeálnom priestore a prešla do hrdlovej žily , kde vytvorila trombus. /mo/ Lemmiérov syndróm – dajte mu amoxicilín a kyselinu klavulánovú . A vydolujte mu tú gundžu, inak je po ňom.

(mo – replika zaznie mimo obrazu)

2.2 Vtipy a slovné hračky

Hoci sa dej *Dr. Housa* odohráva v lekárskom prostredí a je plný medicínskej terminológie, jeho sila stojí na prepracovaných a vtipných dialógoch.

V nasledujúcej ukážke sa Dr. Taub a Dr. Parková zhovárajú s pacientom Bobom. Ten sa v predošlej scéne priznal rodine a priateľom k všetkým hriechom, ktoré za život spáchal (nevera, klamstvá, krádeže) a teraz mu je ľúto, že ho už manželka nechce vidieť. Na to mu Dr. Taub odpovedá:

TAUB:	Everybody makes mistakes; they just don't usually broadcast all of them at the same time.
BOB:	Well, if I'm gonna die, I might as well do it with a clean soul.
PARK:	And if you live? You didn't just burn bridges. You torched, nuked and salted the earth with them.

Prvotné významy slovesa „*broadcast*“ sú „*vysielať (program, reláciu)*“, prípadne „*šíriť*“, „*rozsievať (semená)*“. V tomto prípade by sa však skôr hodil prenesený,

PREKLADATELSKÉ LISTY 2

voľnejší preklad, ako napríklad „*nerozkrikovať do sveta*“ alebo „*nevytrubovať do sveta*“.

Celý dialóg smeruje k vtipnej poznámke doktorky Parkovej, ktorá metaforicky naznačuje, že sa nemusel priznať k všetkým zlým skutkom v jeden deň. Slovné spojenie „*burn bridges*“ môžeme poľahky nahradiť slovenským „*spáliť za sebou všetky mosty*“. V obidvoch jazykoch to prenesene znamená „*znemožniť návrat, prerušiť všetky vzťahy s minulosťou*“. Lenže pacient Bob urobil ešte niečo horšie, on tie mosty „*torched*“ (podpálil), „*nuked*“ (zaútočil na ne atómovými zbraňami) a nakoniec ešte „*salted the earth with them*“. Preklad posledného spojenia je pomerne náročný, pretože sme ho nenašli v žiadnych prekladových ani výkladových slovníkoch. Museli sme sa obrátiť na internetové stránky, z ktorých sme sa dozvedeli, že v staroveku malo solenie zeme symbolický význam. Po zničení nepriateľa a vypálení dedín chcelo vojsko zabezpečiť, aby sa krajina ešte dlhé roky nedokázala postaviť na nohy, a tak jej polia nasolili, a tým im zničili všetku úrodu. Niektorí historici sa však domnievajú, že solenie skôr symbolizovalo prekliatie, pretože na zníženie úrodnosti pôdy by boli potrebné neúnosné množstvá soli. Nech je už pravda akákoľvek, pre náš preklad je podstatné, že Parková tento výraz použila v záujme gradácie a kontrastu. Takýto rozbor je pre dokonalé pochopenie textu síce nevyhnutný, ale pri preklade danej pasáže nám nakoniec nebol osožný. Doktorka totiž rozpráva tak rýchlo, že sme jej na ústa ledva stačili napasovať druhý z významov „*hodiť na ne atómovú bombu*“. Výsledná úprava vyzerá nasledovne:

TAUB:	Každý (z nás) robí chyby.. len ich - nevytrúbime do sveta všetky naraz.
BOB:	Ale ak mám zomrieť?.. aspoň to bude s čistým svedomím.
PARKOVÁ:	A ak (to) prežijete?.. Stačilo tie mosty len spáliť a nie na ne (rovno) hodiť atómovku/atómovú bombu.

Všetky slová, ktoré v seriáli *Dr. House* odznejú, skutočne majú dôležitý význam. Ich rozmanité, farebné významové odtienky vytvárajú zložitú a dokonale prepracovanú mozaiku, ako to sčasti možno vidieť aj v ďalšej ukážke:

PARK:	A pheochromocytoma. Excess adrenaline can cause heart problems and, (sighs), seizures.
HOUSE:	Boring!
PARK:	I'm sorry. I thought I was here to treat the patients, not entertain you.
HOUSE:	Would it hurt to do both?

PARK:	(sighs)
HOUSE:	Oh, this is much better. I said it was boring , I didn't say it was wrong .
PARK:	So, I'm right ?
HOUSE:	Nope, you're wrong . Photic epilepsy. It's equally boring , but it has the advantage of possibly being right . Give him an "E.E.G." to confirm.

Hoci sa Housovi jeho tím vytrvalo snaží „podhodit“ diagnózu, ktorá by sa mu pozdávala, on len zakričí: „*Nudím sa!*“ Zvyšok dialógu je postavený na hre so slovíčkom „*boring*“ a s významovými protikladmi „*right*“ a „*wrong*“. Housove úsečné a trefné poznámky v ňom vyznievajú veľmi vtipne.

Vidíme, že okrem toho, že je House vynikajúcim lekárom, je aj majstrom slova a vytvárania „slovných skladačiek“, založených na manipulovaní slov a ich významov. Prekladateľ preto má čo robiť, aby vybral správne výrazy, ktoré vytvoria rovnako komplikovanú a vtipnú mozaiku ako v origináli a zároveň sadnú na ústa. Uvádzame jedno z možných riešení:

PARKOVÁ:	Feochromocytóm. Nadbytočný adrenalin vyvoláva srdcové ťažkosti - a /vzdych/ závraty.
HOUSE:	Nudím sa!
PARKOVÁ:	Platia ma za liečenie pacientov nie za to, aby som vás zabávala.
HOUSE:	Zabílo by ťa robiť oboje?
PARKOVÁ:	/vzdych/
HOUSE:	Hneď je to lepšie.. Vravím, že sa nudím , nie, že sa mýliš .
PARKOVÁ:	/mo/ Takže mám pravdu?
HOUSE:	/z mo/ Nie - mýliš sa . Reflexná epilepsia – rovnako nudná choroba , ale pravda je asi taká, že ju má . Uvidíme, či ju É-é-gé-čko potvrdí... .. /dychy/

2.3 Housovo nezvyčajné vyjadrovanie

Hlavný hrdina Dr. Gregory House vyniká nielen spomedzi ostatných postáv v seriáli, ale dalo by sa povedať, že je jedným z najšpecifickejších a najnezabudnuteľnejších postáv objavujúcich sa na televíznych obrazovkách v súčasnosti. Nič na ňom nie je obyčajné. Síce je vynikajúcim lekárom, ale v živote ho nenapadlo

oblieť si plášť a priamemu kontaktu s pacientmi sa na míle vyhýba. Vôbec nerešpektuje rozhodnutia nadriadených ani pacientov a neváha sa im vlámať do bytu, len aby odhalil pôvod ich choroby. Celý jeho svet sa točí okolo riešení zložitých prípadov, čo sa mu takmer vždy podarí, pretože má vynikajúce pozorovacie schopnosti a všetky detaily si hlavo poprepája a spojí do jedného celku (Náhlková, 2012, s. 15).

Jeho súkromný život je hotová katastrofa. Bojí sa opustenosti a sklamaní, ale na druhej strane všetkých od seba odháňa a nedokáže si udržať normálny vzťah. Osamelosť potom zaháňa alkoholom, prostitútkami a riešením osobných problémov svojich zamestnancov.

Inak tomu nie je ani v časti s názvom *Confession (Priznanie)*, ktorej preklad analyzujeme. Ako sa už vyššie uvádza, pacient sa v dôsledku choroby priznal k všetkému zlému, čo v živote spáchal. Tento čin rozprúdi diskusiu o tom, či je lepšie hovoriť pravdu alebo radšej klamať. Na stranu klamstiev sa postaví doktor Chase a obhajkyňou pravdy sa stane jeho kolegyňa Adamsová. Samozvaný sudca House ich rozsúdi takto:

HOUSE:	Ah, that is cute. I'm talking about your beasts. They always get perky when you're being painfully earnest. Truth. It's uncomfortable, isn't it? More truth. I only noticed because Chase was staring at them. He'd never admit it, because he doesn't wanna offend you. Same reason he'd never tell you that he's thought about having sex with you. Although, to be fair, every man you've ever met has thought about having sex with you. They'll lie, because if you knew, you probably wouldn't wanna have sex with them. And that's just some of the lies from the last minute. And here's a bigger one -- you already know this, but you pretend you don't, because it makes you feel civilized. Most people find it easier to ignore the truth. Ask Taub. Our patient can't wait for a transplant that's never gonna come. We need to get reckless, and extreme.
--------	--

Vidíme, že House ako zvyčajne preniesol všeobecnú otázku do konkrétnej situácie, čím dokonale vyznie jeho pointa. V tejto krátkej pasáži stihol pourážať všetkých ľudí zo svojho okolia, čiže Adamsovú, Chasa aj Tauba, ale prenese ne v podstate celé ľudstvo. Pristupuje k problému preňho typickým vulgárnym a uštipačným spôsobom. Bez mihnutia oka prenáša pozornosť na Adamsovej prsia a keď povie, čo mal na jazyku, vracia sa k určovaniu pacientovej diagnózy. Jeho poznámky sú až kruto trefné a pravdivé. Uchopiť všetky tieto aspekty v preklade nebola maličkosť. Situáciu nám navyše sťažovala rýchla dikcia pôvodného herca, v dôsledku ktorej je upravený preklad mierne skrátený.

HOUSE:	/z mo, vzdych/ Sú na zjedenie. Myslím tvoje prsia. Vždy sa vydujú, keď sa snažíš byť vážna.. (Je to) Pravda – dosť nepríjemná, čo? - Tu máš ďalšiu. - Čejs ti na ne celú dobu zíza.. Neprizná sa, aby si sa neurazila. Z toho istého dôvodu ti nepovie, že ťa chce dostať do postele. Vlastne, ak mám byť úprimný, každý chlap sa chce s tebou vyspať.. Klamú ti - lebo inak – by si ich odkopla.. To je len pár lží z poslednej minúty.. Ale pridám ešte jednu – len predstieraš, že to už dávno nevieš, lebo sa hráš na slušáčku.. Väčšina ľudí si radšej pred pravdou zatvára oči.. Vid' Taub. - Pacient už nemôže dlhšie čakať na transplantáciu. Musíme byť nekompromisní a bezohľadní.
--------	--

Housovo vyjadrovanie je plné dvojzmyslov a trópov. Hlavný hrdina vo veľkom používa prirovnanie, iróniu, hyperbolu, alegóriu, sarkazmus či metafory. Má bohatú slovnú zásobu, jeho jazyk je veľmi hravý a originálny. Neraz si prispôsobuje ustálené spojenia podľa toho, ako mu to pasuje, prípadne si vymýšľa celkom nové slová, čím jeho prejav nadobúda ešte väčšiu jedinečnosť a svojráznosť. Tu sú dva príklady z navrhovanými prekladmi:

Príklad 1:

TAUB:	I'm not letting you "D.N.A." test my kids.
HOUSE:	I already did. The swab's for you. Fine, if you don't mind paying a fortune in child support for some other guy's kids. No skin cells off my cheek.
TAUB:	Zakazujem vám skúmať Dé-en-á mojich detí!
HOUSE:	Už sa stalo. Táto je pre teba... Fajn – ak ti nevaďí, že vyhadzuješ horibilné sumy na cudzie decká - mne to bunky netrhá.

Príklad 2:

HOUSE (O):	I also think that Taub has brought his little Taub-ettes into work with him today.
HOUSE (P):	Zdá sa, že Taub – nasáčkoval svoje - Taubičatá – do nemocnice.

V prvej ukážke sa House pohráva s výrazom „no skin off my teeth/nose“, čo v preklade znamená „mne to neprekáža“, „mňa do toho nič“, „mne je to jedno“. Trochu si ho však prispôobil a doplnil doň slovíčko „cell“, čím prekladateľovi sťažil prácu pri vymýšľaní slovenského ekvivalentu. Do danej situácie by sa hodilo slovenské „mne to žily netrhá“, ale vzhľadom k tomu, že by malo byť jedinečné a zároveň pasovať aj na vykonanie testov DNA, mohli by sme ho zmeniť na „mne to bunky netrhá“.

V druhom príklade si House od priezviska svojho zamestnanca Tauba odvodil nové slovo „*Taub-ettes*“. Týmto výrazom označuje Taubove dve bábätká, ktoré musel vziať so sebou do práce, lebo mu nedovolil vziať si voľno. V takýchto prípadoch stojí rozlúsknutie problému vyslovene na tvorivom prístupe prekladateľa/úpravcu. Nám sa podarilo vytvoriť slovo „*Taubíčatá*“, ktoré sme analyticky vytvorili od jedného zo spôsobov tvorby mien mláďat, napr. lev – levíčatá, slon – sloníčatá, a zároveň sedí na ústa.

2.4 Odkazy

Seriál *Dr. House* obsahuje veľké množstvo odkazov na iné literárne postavy (Sherlock Holmes), seriály (Plný dom – strýko Jesse, dvojčičky Olsenové), filmy, rozprávky či Bibliu (Šalamún). Prekladateľ ich musí nielen vedieť odhaliť, ale aj humorne preniesť do výsledného textu.

Hoci House zvysoka pohŕda veriacimi, lebo všetkých považuje za farizejov a pokrýtcov, v nasledujúcej scéne parafrázuje práve z Biblie:

PARK:	But we could end up causing another cardiac arrest.
HOUSE:	Hopefully. And then we'll know what set it off.
CHASE:	He means it's better to do it here where we can revive him than have it happen somewhere else.
HOUSE:	The prodigal son is returned. Now if you'll excuse me, I have to go slaughter a fatted calf for lunch.

Doktorka Parková sa obáva, že navrhovaný lekársky postup pacientovi znova privodí fibriláciu a môže zomrieť, na čo House vtipne odpovedá, že o to mu práve ide. Doktor Chase preňho pracoval aj v minulosti, preto už niekedy vie pochopiť jeho myšlienkové pochody, a následne ich kolegyni Parkovej ozrejmi. Kým tá stihne zareagovať, House trefne parafrázuje z Biblie podobenstvo o márnoratnom synovi. O synovi, ktorý „bol stratený a našiel sa“, presne ako Chase, ktorý dal v minulosti výpoveď a teraz sa sám rozhodol vrátiť.

Uvádžeme najskôr anglický (P1) a následne slovenský preklad (P2) krátkeho úryvku z podobenstva:

P1: *“Then bring here the fattened calf, slaughter it, and let us eat, and celebrate; for this, my son, was dead, and is alive again. He was lost, and is found”* (Luke 5:23, Treasure...).

P2: „Privedte vykrmené teľa a zabite ho. Jedzme a veselo hodujme, lebo tento môj syn bol mŕtvý, a ožil, bol stratený, a našiel sa“ (Meditácia na text...).

Z uvedeného slovenského prekladu sme vychádzali aj my, ale prispôbili sme si ho podľa Housovho a „vizuálneho“ vzoru. Výsledný preklad danej pasáže vyzera nasledovne:

PARK:	A čo ak mu spôsobíme zástavu srdca?
HOUSE:	/s výdychom/ V to dúfam.. Aspoň zistíme, čo ju vyvolalo.
CHASE:	/z mo/ Chce tým povedať, že je lepšie, ak sa to stane tu, než mimo nemocnice.
HOUSE:	Márnotratný syn sa (mi) vrátil.. /dychy/ Ospravedlňte ma, idem zabíť vykrmené teľa.

Dr. Taub dal Dr. Wilsonovi strážiť svoje deti. Mal ich skryť pred prešibaným Housom, čo sa mu nepodarilo, preto sa mu za to ospravedľuje:

WILSON:	Sorry about yesterday. House was like the child catcher from “ Chitty Chitty Bang Bang ”.
---------	---

„*Child catcher*“ je fiktívna postava z rozprávky a detského muzikálu s názvom *Chitty Chitty Bang bang*. „*Chytač detí*“ sa pod zámenkou dobrôt a sladkostí snaží vlákať čo najviac detí do svojho voza a potom ich zavedie k zlému barónovi. Keďže u nás knižná ani filmovaná verzia tejto rozprávky nie je známa, rozhodli sme sa z „*chytača detí*“ urobiť „*Ježibabu*“ a zo zázračného auta „*Chitty Chitty Bang Bang*“ „*Perníkovú chalúпку*“. Preklad by mohol vyzerať nasledovne:

WILSON:	Ten včerajšok ma mrzí. Haus bol ako - Ježibaba z Perníkovej chalúčky.
---------	--

Jednou z nástrah prekladu seriálov býva nadväznosť jednotlivých častí. Nielen že sa informácie prenášajú z jedného dielu do druhého, ale postupne sa každá postava vyvíja a kryštalizuje. Keby celý seriál prekladal a upravoval jeden odborník, problém by bol zažehnaný. To však, žiaľ, v praxi nie je možné. Televízie majú totiž veľmi obmedzený čas na výrobu slovenského znenia, preto by bolo neúnosné, aby všetky časti prekladal jeden človek. Dramaturg preto časti doslova „rozhodí“ medzi prekladateľov. Keď ich dostane upravené, pokiaľ mu to čas dovolí, snaží sa ich aspoň čiastočne sceliť. Zamieriava sa najmä na jednotnosť oslovení, tykania a vykrania a termínov. Správny vývoj charakterov však často ustriechnúť nedokáže.

PREKLADATELSKÉ LISTY 2

Otázku zjednocovania by však prekladateľ nemal nechávať len na dramaturga. Ak dostane na preklad seriál, ktorého prvé diely či série sa už objavili na televíznych obrazovkách, mal by si niektoré časti napozerať, alebo, ak k nim nemá prístup, aspoň si na internete prečítať základné informácie k seriálu, prípadne sa na spôsob oslovovania a ďalšie detaily opýtať dramaturga (zadávatela). Len takto získa aspoň čiastočný obraz o poslaní a smerovaní seriálu.

Tomuto špecifickému problému seriálov sme čelili aj my, pretože sme dostali na preklad niekoľko dielov až z poslednej ôsmej série, pričom z predchádzajúcich sérií sme videli len pár celých častí. Pred prekladom nás preto čakala pomerne dlhá príprava. Snažili sme sa z každej série napozerať aspoň niekoľko dielov, na internete sme si čítali podrobné rozborov charakterov postáv, ale najosožnejšie nám poslúžila diplomová práca L. Náhlikovej *Dabing v slovenských seriáloch*, ktorá sa zaoberá práve prekladom *Dr. House* a upriamuje pozornosť na najzávažnejšie prekladateľské problémy a prešľapy.

Pre názornosť uvidíme príklad k načrtnutému problému:

HOUSE:	Uh, I spent a month in solitary . You don't think I can keep this up all day?
--------	--

V danej scéne sa House dobíja do ordinácie svojho priateľa Dr. Wilsona. Prekladateľský problém spočíva na mnohovýznamovosti výrazu „*solitary*“, ktorý môže znamenať „*osamely*“, „*žijúci odrezaný od sveta*“, „*samota*“, „*samotár*“, „*samotka*“ či „*izolačka*“. Keby si prekladateľ dôsledne nedoštudoval dej predošlých častí, pravdepodobne by sa v tomto prípade uchýlil k jednej z „pravdepodobnejších“ možností – napr. že sa cítil sám, že sa mesiac s nikým nerozprával a pod. Zrejme by považoval za nemysliteľné, že House by mohol skutočne stráviť mesiac na samotke vo väzení, čo sa však po napozeraní niekoľkých dielov ukázalo ako správne riešenie. Upravený preklad by potom mohol vyzerať nasledovne:

HOUSE:	/ch., dychy/.. Strávil som mesiac na samotke . Myslíš, že búchať nevydržím?
--------	--

(ch. – herec je obrátený chrbtom ku kamere)

ZÁVER

Dabing je herecká disciplína, v ktorej herec vytvára svoju rolu len hlasovými prostriedkami. Keďže nemôže použiť reč tela, treba o to väčší dôraz klásť na každé jedno slovo v scenári.

Za kvalitu slovenskej verzie scenára je zodpovedný prekladateľ, úpravca a dramaturg. Asi najväčšiu zodpovednosť nesie na pleciach úpravca, ktorý vytvára synchrónny text. Keď hovoríme o synchróne, nemáme ani tak na mysli zhodu hlások a slabík, ale skôr zhodu rytmu a akcentu. Toto úpravca dosahuje len za cenu určitej obsahovej voľnosti, hľadaním synonym, snaží sa nájsť spôsob ako povedať to isté inak. Postupuje metódou variovania prekladu a svoju slovnú zásobu sa snaží stále rozvíjať, aby neupadal do stereotypných riešení. Synchron prirodzene nikdy nemôže byť absolútny, ale od jeho kvality sa odvíja kvalita dabingu a výška umeleckého zážitku diváka. Pri úprave seriálu je úloha úpravcu o to náročnejšia, že ide o „rozrobené“ a neukončené AV dielo. Musí preto text prispôbiť už odvysielaným častiam a zároveň vedieť predvídať, akým smerom sa bude dej ďalej odvíjať.

Seriál *Dr. House* obsahuje okrem spomínaných prekladateľských orieškov ďalšie špecifické problémy. Nemalé ťažkosti prekladateľom spôsobujú skratkovité termíny, ktorými sa scenár len tak hmýri. Ďalšie problémy vyplývajú najmä zo špecifického vyjadrovania hlavného hrdinu, ktorý každú scénu okoreňuje svojimi trefnými a kruto pravdivými poznámkami.

Ako sme už vyššie spomínali, tvorcovia seriálu až puntičkársky zvažovali použitie každého slovíčka. Pedantný prístup sa preto vyžaduje nielen od prekladateľa a úpravcu, ale aj od všetkých odborníkov, ktorí sa na výrobe slovenského znenia podieľajú. Len ak budú všetci pristupovať k práci zodpovedne a navzájom spolupracovať, vytvoria kvalitné audiovizuálne dielo, ktoré sa umeleckou hodnotou priblíži originálu.

PRAMENE

Dr. House: Priznanie. 8. séria, 5. časť. Vysielané na RTVS, Jednotka. 5. februára 2013.

House, M.D.: The Confession Eps. #F3305, Serie 8, Episode 5. Universal Studios.

LITERATÚRA

BEDNÁROVÁ-KENÍŽOVÁ, Katarína: Preklad textu filmových dialógov. In: Popovič, Anton a kol.:

Originál/Preklad. Interpretačná terminológia. Bratislava : Tatran, s. 242 – 243.

HOCHÉL, Braňo: Preklad v dabingu. In: *Preklad ako komunikácia*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1990, s. 78-83. ISBN: 80-220-003-5.

HRUŠKOVÁ, Lenka: Televízny dabing – umenie alebo komercia? In: *Tvorivé prekladateľské reflexie*.

Umelecký preklad v teórii a v praxi. Tribun EU : Brno, 2011, s. 88-115.

JACKMAN, Ian – LAURIE, Hugh: *House, M.D.: The Official Guide to the Hit Medical Drama*. New York : HarperCollins, 2010. 352 s. ISBN 9780061876615.

PREKLADATELSKÉ LISTY 2

- KAUTSKÝ, Oldřich: *Dabing ano i ne*. Praha: Publikační oddělení Českého filmového ústavu. 1970. 85 s.
- LEVÝ, Jiří: *Umeňní prekladu*. Praha : Československý spisovatel, 1963, 283 s.
- Luke 5:23. *Treasure of Scripture Knowledge*. In: Bible Suite. [online]. [cit: 2012-10-25]. Dostupné na internete: <<http://biblesuite.com/luke/15-23.htm>>.
- MAKARIAN, Gregor: *Dabing. Teória, realizácia, zvukové majstrovstvo*. Bratislava : Vydavateľstvo VEDA, 2005. 123 s. ISBN: 80-89135-03-X.
- Meditácia na text - Lukáš 15, 1 – 32*. In: Slovo medzi nami. [online]. Sep. 2012. [cit: 2012-10-25]. Dostupné na internete: <<http://www.smn.sk/index.php?sekcia=medit&datum=20100912>>.
- NÁHLIKOVÁ, Lucia: *Dabing v slovenských seriáloch*. [diplomová práca]. Bratislava: Univerzita Komenského, 2012. 61 s.
- Salting the Earth*. In: Wikipedia, the free encyclopedia. [online]. [cit: 2012-10-25]. Dostupné na internete: <http://en.wikipedia.org/wiki/Salting_the_earth>.
- Slovenské slovníky*. In: Jazykovedný ústav L. Štúra SAV. [online]. [cit: 2011-4-15]. Dostupné na internete: <<http://slovniky.korpus.sk>>.
- ŠALING a kol. 2008. *Veľký slovník cudzích slov*. 5. rev. a dopl. vyd. Bratislava : SAMO, 2008. 1184 s. ISBN: 978-80-89123-07-0.
- WALLÓ, Olga: *Herec v dabingu*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1987, 49 s.
- WALLÓ, Olga: *Režie dabingu*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1987, 50 s.

RESUMÉ

The article summarizes all the problems a translator and adaptor have to deal with when translating an audiovisual work. The author describes the role of the translator and adaptor in the production of the Slovak version. The theoretical part is followed by a practical analysis of the translation problems that have arisen when translating an episode from the television series *House, M.D.*, which includes translation of medical terms, jokes, puns, and especially the main character's unique language. Many examples from the original script as well as suggestions of their translation and adaptation are offered.

Mgr. Lucia Kozáková
Katedra anglistiky a amerikanistiky
Filozofická fakulta UK
Gondova 2
814 99 Bratislava
kozakova.lucia@gmail.com